

איפה כאן ההיגיון?

ראש ממשלת איראן, מחמוד אחמדינז'ד | זו טעות לחשוב שאיראן לעולם לא תסתכן במהלך המגלם בתוכו אפשרות לתגובה הרסנית

מקובל לטעון שהמנהיגים הלא דמוקרטים במזרח התיכון יעשו הכול כדי לשמר את שלטונם. אבל סדאם חוסיין, ערפאת ומנהיגי הטאליבן הוכיחו ששימור עצמי אינו האינטרס העליון שלהם. חשוב לזכור זאת כאשר דנים באופן התנהגותה של איראן בעתיד

◀ תא"ל (מיל') אבריאל בריוסף

מנהל ועדת החוץ והביטחון של הכנסת

של האו"ם להיכנס לעיראק ולבדוק אתרים שעל-פי החשד הוחזקו בהם כלי נשק בלתי קוננוציונליים. סדאם ידע שהתנגדות לכניסת הפקחים עלולה להוביל למלחמה עם המערב, והיה עליו להניח כי זה מה שיקרה לאור ניסיונו האישי (מלחמת המפרץ ב-1991) ונוכח מלחמת החורמה שאסרה ארה"ב על שלטון הטאליבן באפגניסטן בעקבות פיגועי 11 בספטמבר.

2. ללכת בדרך של שיתוף פעולה עם המערב ועם הקהילה הבין-לאומית, לרבות מתן אפשרות לאו"ם לחפש בעיראק אחר נשק להשמדה המונית. הרי סדאם חוסיין ידע היטב שארצו נקיייה מנשק להשמדה המונית, ושאינן לו מה להסתיר. העובדה היא שעד היום - חמש שנים לאחר כיבושה - לא נמצאו בעיראק ראיות כלשהן לכך שהיו ברשותה כלי נשק להשמדה המונית ערב מלחמת המפרץ השנייה.

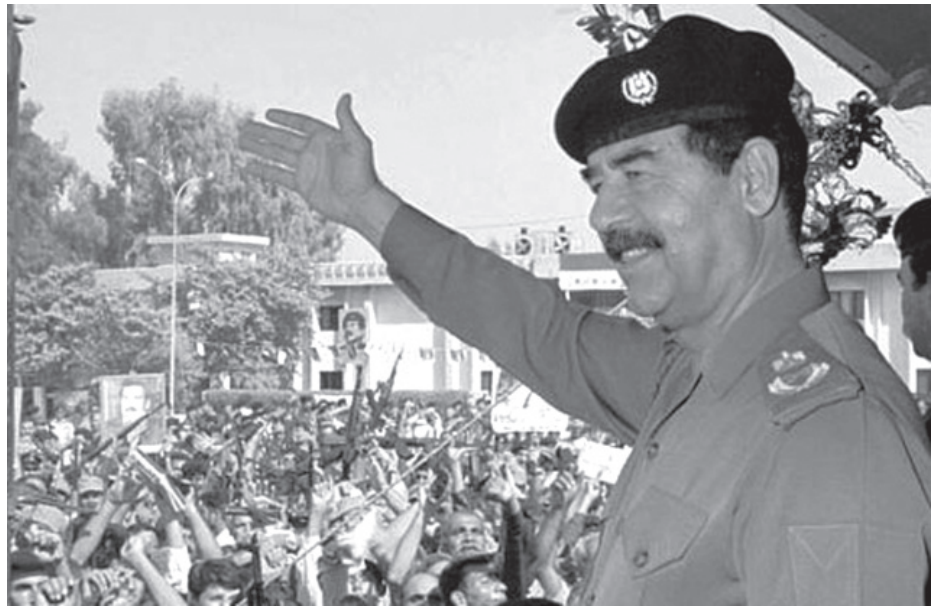
הבחירה בחלופה השנייה - במיוחד לאור הממצאים הצפויים של בדיקות הפקחים - הייתה מאפשרת לסדאם לשמר את שלטונו, לשכך את עוינות המערב ואפילו לשים את ארה"ב ללעג. אולם סדאם בחר בחלופה הראשונה, קרי באופציה שנשאה בחובה סיכון גבוה למשטרו. אין להניח, כאמור, שסדאם לא העלה על דעתו שבחירתו זו לא תוכל להביא למימוש האיום נגדו ונגד משטרו. ייתכן כי רצונו של סדאם חוסיין להתיר ולא להיכנע לדרישת המערב הכריע בעבורו את הכף, אפילו במחיר של התאבדות מדינית ואישית.

יאסר ערפאת - 2000

בשלהי שנת 2000, לאחר שנכשלו שיחות השלום בקמפ דייוויד ובטאבה, עמדו בפני יאסר ערפאת שתי חלופות עיקריות:

1. המשך הדו־שיח עם ישראל חרף הגעת השיחות למבוי סתום תוך כדי שמירה על רמת אלימות נמוכה. בכך יכול היה לשמר את הרווחה הכלכלית היחסית שאליה הגיעו הפלסטינים בעקבות ההשקעות הגדולות שזרמו אליהם לאחר החתימה על הסכמי אוסלו. כך גם היה ערפאת מאפשר לגורמים המיליטנטיים בחברה הפלסטינית "להוציא קיטור" באמצעות האלימות המוגבלת ומונע את התקוממותם נגדו.

2. יציאה למאבק אלים רחב היקף נגד ישראל בידיעה שתגובת ישראל עלולה לפגוע קשות בהישיג העם הפלסטיני, בשלטונו שלו ובמעמדו. זה המקום להזכיר את אזהרתו של ראש הממשלה יצחק רבין בתקופת הסכמי אוסלו, שקריסת ההסכמים תביא להחזרת המצב (בשטחים וביחסי ישראל עם הפלסטינים) לקדמותו.

סדאם חוסיין | סדאם בחר באופן מודע באופציה שנשאה בחובה סיכון גבוה למשטרו

לכאורה ניתן להניח בסבירות גבוהה שכל אימת שקיימת התנגשות בין שתי חלופות - שמירה על השלטון או נקיטת פעולה העלולה לסכנו - יעדיף השליט הטוטליטרי את החלופה הראשונה

מכאן ניתן לכאורה להניח בסבירות גבוהה שכל אימת שקיימת התנגשות בין שתי חלופות - שמירה על השלטון או נקיטת פעולה העלולה לסכנו - יעדיף השליט הטוטליטרי את החלופה הראשונה. דוגמאות קונקרטיות להתנהגות הזאת קיימות למכביר משחר ההיסטוריה.

אלא שבמזרח התיכון בן זמננו ניתנו בשנים האחרונות כמה דוגמאות הסותרות את ההנחה המקובלת בנוגע להתנהגות של שליטים טוטליטריים. בדוגמאות האלה הביאה התנהגותם של השליטים הטוטליטריים דווקא לקריסת שלטונם ואף להיעלמותם שלהם. הפנמת הדוגמאות האלה חשובה בבואנו לבחון אם התנהלות השלטון באיראן היא רציונלית.

סדאם חוסיין - 2003

ערב המלחמה בעיראק היו לסדאם חוסיין שתי חלופות עיקריות:

1. להפגין התנגדות נחרצת לדרישות המערב - בראש ובראשונה לדרישה לאפשר לפקחים

מבוא

שליטים - בין אם במדינה דמוקרטית ובין אם במדינה טוטליטרית - אינם אוהבים לאבד את השלטון. כל מנהיג יפעל בדרך כלל כמיטב יכולתו כדי לשמר את שלטונו - גם אם הפעולות לשימור השלטון סותרות את טובת הכלל. אולם מנהיג במדינה דמוקרטית ינקוט פעולות כאלה - בדרך כלל - במסגרת כללי המשחק הדמוקרטיים המקובלים בידעו שחריגה גסה מדי מהכללים האלה תרחיק ממנו את ציבור הבוחרים. לעומת זאת מקובל לחשוב שבחברות לא דמוקרטיות יהסס השליט פחות לנקוט פעולות המשרתות את שרירות שלטונו - גם אם אלה פוגעות בצורה חריגה בטובת הכלל. ההנחה המקובלת הזאת מובילה לכאורה למסקנה כי שליט במשטר אוטוריטרי יעדיף תמיד מדיניות שתשרת את שרירות שלטונו על פני מדיניות שלכאורה תשרת את מדינתו אך תסכן את המשך שלטונו.

כאמור, במדינה דמוקרטית קיים מנגנון מוסכם שמאפשר לאזרחים לבחור את השלטון ולהחליפו בדרכי שלום. לעומת זאת במדינה טוטליטרית כל החלפת שלטון שאינה במסגרת של העברה מסודרת ליורש שנקבע מראש כרוכה בדרך כלל במהלך אלים, שבסופו גוברת קבוצה מסוימת על השלטון הקיים ולעיתים גם על הגורמים האחרים המבקשים לעצמם את השלטון. כך מתאפשר לקבוצה המנצחת להשתלט על הנהגת המדינה וליהנות ממנעמי השלטון למשך שנים, עד אשר יקום כוח אחר שיצליח לסלקה. מהסיבה הזאת תבקש באופן טבעי קבוצת השלטון לשמר ככל יכולתה את שלטונה.

יאסר ערפאת | ערפאת בחר לצאת למאבק אלים רחב היקף נגד ישראל - מאבק שלא רק החיט אסון על עמו, אלא גם הביא להתמוטטות הרשות הפלסטינית, לבידודו שלו ולמעשה לירידתו מבמת ההיסטוריה

חשובים יותר. מהמקרים שהוצגו לעיל אנו למדים שגם במדינות טוטליטריות במזרח התיכון, שבהן השלטון לכאורה הוא חזות הכול, קיימת אפשרות שיתקבלו החלטות שהן בבחינת התאבדות. את האפשרות הזאת צריך תמיד להביא בחשבון, ואין לצאת מתוך הנחה שכל הגורמים ינהגו תמיד בהתאם להיגיון שלנו.

דרך המשקפיים האלה יש לבחון גם את התנהגותה של איראן בשנים האחרונות. איראן חותרת לפתח נשק להשמדה המונית. טבעי היה שאיראן תשאף לייצר את התנאים המדיניים הנוחים ביותר להמשך הפרויקט, אולם איראן נוהגת על-פי רוב בצורה הפוגעת לכאורה באינטרס שלה עצמה כשהיא נוקטת במדיניות דקלרטיבית גלויה (קריאות חוזרות ונשנות להשמדת המשטר הציוני וכו') המקוממת עליה את העולם כולו. אפשר כי מנהיגי איראן, מתוך דבקות קנאית באידיאולוגיה דתית ומדינית קיצונית, מבקשים למקד ולתעל את הקונפליקט הגלובלי סביב פעילותה הגרעינית לעימות דו-צדדי בינה לבין ישראל, שאותו הם מוכנים לנהל גם במחיר של פגיעה אנושה או קטלנית באיראן.

החלטות "שגויות" ו"אי-רציונליות" [בעיניים שלנו] יש לייחס לשיקולים שבעיני מקבלי ההחלטות הם חשובים יותר

סיכום

הדוגמאות שלעיל סותרות את ההנחה שמנהיגי המדינות הטוטליטריות הסובבות את ישראל ומאיימות עליה לעולם לא יסתכנו במהלך הטומן בחובו אפשרות לתגובה הרסנית שעלולה להביא לאובדן שלטונם ואף להרס פיזי נרחב של ארצותיהם.

בעבר נטו לייחס החלטות "שגויות" או "בלתי רציונליות" מעין אלה לסיבות שונות כגון אי-הבנת היריב, נאיביות או טיפשות. אבל בעולם האינטרנט ובכפר הגלובלי של היום כבר אי-אפשר לדבר על היעדר מידע או על אי-הכרת היריב. לכן החלטות "שגויות" ו"אי-רציונליות" (בעיניים שלנו) יש לייחס לשיקולים שבעיני מקבלי ההחלטות הם

כידוע בחר ערפאת בחלופה השנייה, שלא רק המיטה אסון על עמו, אלא גם הביאה להתמוטטות הרשות הפלסטינית, לבידודו שלו ולמעשה לירידתו מבמת ההיסטוריה. בטווח הארוך יותר הביאה החלטתו של ערפאת לעליית החמאס ולשקיעת הפת"ח.

משטר הטאליבן באפגניסטן

מייד לאחר פיגועי 11 בספטמבר 2001 נערכה ארצות-הברית למלחמה נגד אפגניסטן יחד עם בעלות בריתה. למשטר הטאליבן באפגניסטן היו שתי אפשרויות:

1. ניהול דו-שיח עם ארצות-הברית על הסגרתו של בן האדן או לחלופין להגלותו. כך היה מתאפשר לטאליבן לשמור על שלטונם ולהמשיך במהפכה האסלאמית שלהם.
  2. התעלמות מדרישותיה של ארצות-הברית בידיעה שלאחר פיגועי 11 בספטמבר היא תיטה להגיב בכוח רב - במיוחד על רקע הקשרים העמוקים בין הטאליבן לאל קאעידה.
- הטאליבן בחר בחלופה השנייה וסולק מהשלטון. כיום אפגניסטן היא מדינה כבושה: כוחות נאט"ו פרוסים בה ומנהלים לחימה עיקשת נגד כוחות הטאליבן שמנסים לחזור לשלטון.